

Analyse Rijksmaatregelpakket ‘Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelpakket voor landbouw, natuur en stikstof’

Juli 2026

Provincie Zuid-Holland

Inhoudsopgave

Leeswijzer 3

Appreciatie.....	4
Uiteenzetting maatregelpakket 'Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelpakket voor landbouw, natuur en stikstof'	4
Financiële component.....	7
Budget.....	7
Verdeling van de middelen	7
Duiding	8
Risico's.....	8
Analyse per thema	9
1. Hoofdpijn 1: Emissiereductie in de landbouw, industrie en mobiliteit.....	9
Algemene toelichting	9
Toelichting hoofdpunten per onderwerp	9
Financieel aspect	10
Tijdslijn	10
Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland	10
2. Hoofdpijn 2: Samen met boer, keten en regio vooruit.....	12
Algemene toelichting	12
Toelichting hoofdpunten per onderwerp	12
Financieel aspect	13
Tijdslijn	13
Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland	13
3. Hoofdpijn 3: Inzet in en rond kwetsbare natuur- en watergebieden.....	15
Zones rond Natura 2000-gebieden en Aanpak drukfactoren.....	15
Algemene toelichting	15
Toelichting hoofdpunten per onderwerp	15
Financieel aspect	17
Tijdslijn	17
Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland	18
4. Hoofdpijn 4: Aan de slag met natuurherstel	19
Algemene toelichting	19
Toelichting hoofdpunten per onderwerp	19
Financieel aspect	19
Tijdslijn	19
Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland	20
5. Hoofdpijn 5: Ruimte voor vergunningverlening	21
Algemene toelichting	21
Toelichting hoofdpunten per onderwerp	21
Financieel aspect	22
Tijdslijn	22
Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland	23
6. Strategisch grondbeleid, extensivering en natuurlijke stoppers	24
Algemene toelichting	24
Toelichting hoofdpunten per onderwerp	24
Financieel aspect	25
Tijdslijn	25

Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland	26
7. Gebiedsprocessen en uitvoeringskracht	27
Algemene toelichting	27
Toelichting hoofdpunten per onderwerp	27
Financieel aspect	27
Tijdslijn	27
Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland	28
8. Inzet provincie Zuid-Holland	29
Aandachtspunten en communicatie	29
Algemene samenvatting debat	29
Vervolgproces	30

Leeswijzer

Dit document bevat de analyse van het maatregelpakket 'Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelpakket voor landbouw, natuur en stikstof' dat op 26 juni 2026 naar de Kamer is gestuurd. Dezelfde dag is dit pakket ook aan Provinciale Staten toegezonden ([PZH-2026-893433292](#)).

De opzet van deze analyse is gebaseerd op de kamerbrief en de vijf hoofdlijnen die daarin benoemd worden. We zien dat het maatregelpakket ook impact heeft op het grondbeleid en veel vraagt van de gebiedsprocessen. De vijf hoofdlijnen en deze twee aandachtsgebieden worden verder toegelicht in de analyse. Het pakket heeft veel raakvlakken met de Samenhangende Aanpak Natuurherstel en Economie (hierna SANE) van de provincie Zuid-Holland en de gebiedsprocessen van het ZHPLG. Daar waar mogelijk zullen we het verband aangeven.

De analyse die voorligt is een *feitelijke* analyse van de Rijksmaatregelen, enkel gebaseerd op de informatie die het Rijk zelf heeft verstrekt. Om deze reden worden er in de analyse geen voorspellingen gedaan en ook geen uitspraken gedaan over informatie die niet door het Rijk is verstrekt. Wel geven wij een appreciatie van de maatregelen. Aan het einde is een hoofdstuk opgenomen over onze lobbyinzet en het Kamerdebat van 1 juli 2026. Tenslotte is het belangrijk om aan te geven dat de genoemde bedragen gaan om bedragen op Rijksniveau. Een provinciale doorvertaling heeft nog niet plaatsgevonden.

Appreciatie

Hieronder volgt op hoofdlijnen een korte uiteenzetting en appreciatie van het Rijksmaatregelenpakket.

Uiteenzetting maatregelenpakket 'Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelenpakket voor landbouw, natuur en stikstof'

In navolging van de kamerbrief van 27 maart 2026 met daarin de eerste schets van de Samenhangende aanpak Landbouw, Natuur en Stikstof in zeven pijlers, heeft de minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) op 26 juni 2026 een volgende brief aan de Tweede Kamer gestuurd met de toegezegde uitwerking voor de zomer. Het kabinet zet in op een samenhangend pakket met vijf hoofdlijnen:

1. Emissiereductie in de landbouw, industrie en mobiliteit
2. Samen met boer, keten en regio vooruit
3. Inzet in en rond kwetsbare natuur- en watergebieden
4. Aan de slag met natuurherstel
5. Ruimte voor vergunningverlening

Vanuit het IPO hebben de provincies een gezamenlijke reactie opgesteld. De IPO-reactie bevat drie belangrijke boodschappen: a. benadrukken van de inzet op natuurherstel en ANLB, b. het snel invoeren van de rekenkundige ondergrens (RKO) en c. ruimte voor maatwerk in de provincies. Deze drie punten zijn terug te zien in de kabinetsbrief.

Naast de reactie vanuit het IPO heeft de provincie Zuid-Holland ook een eigen reactie opgesteld. Deze reactie is via de communicatiekanalen van de provincie verspreid. Voorafgaand aan het Kamerdebat op 1 juli heeft de provincie verschillende aandachtspunten meegegeven aan de Tweede Kamerfracties (zie hiervoor verder hoofdstuk 8).

Appreciatie

Het doel van de ingezette koers is helder: het mogelijk maken van vergunningverlening die nu wordt belemmerd door stikstof, het realiseren van voldoende natuurherstel en het bieden van perspectief aan de landbouwsector. Het kabinet komt hiervoor met voorstellen voor generieke maatregelen ten behoeve van stikstofreductie, een gebiedsgerichte inzet in de vorm van zonering, mogelijkheden voor maatwerk waarmee kan worden ingespeeld op de specifieke kenmerken van een gebied, en natuurherstel. Uit de Rendac-uitspraak van de Afdeling van de Raad van State van 18 december 2024¹ is gebleken hoe belangrijk zowel stikstofreductie als natuurherstel is voor vergunningverlening. Vanwege het aangescherpte additionaliteitsvereiste kan stikstofruimte slechts benut worden wanneer verslechtering van natuur kan worden uitgesloten en de instandhoudingsdoelen bereikt worden.

Van stilstand naar beweging

Het pakket probeert ook een antwoord te formuleren op de vraag wanneer Nederland 'van het slot gaat'. De brief geeft duidelijk aan dat het pakket erop is gericht op 'het stapsgewijs en per gebied op gang brengen van vergunningverlening'. Hoewel bijvoorbeeld de invoering van de rekenkundige ondergrens (RKO) snel een bijdrage kan leveren aan het op gang brengen van ontwikkelingen door het vergunningvrij maken van projecten met kleine deposities, zal additionaliteit per gebied aangetoond moeten worden om weer in- en extern te kunnen salderen. Hoewel het pakket perspectief biedt, zal vergunningverlening op grote schaal nog extra inspanningen vergen en is provinciale inzet om per Natura 2000-gebied additionaliteit te onderbouwen hiervoor noodzakelijk. Gelukkig zijn we binnen de provincie Zuid-Holland al bezig met de gebiedsgerichte aanpak natuurherstel bij de Rotterdamse haven, waarbij we werken aan een breed maatregelenpakket ten behoeve van natuurherstel van de vier Natura

¹ [ECLI:NL:RVS:2024:4923](#).

2000-duingebieden aan de Westkant van de haven, waarmee we denken voor het eind van het jaar additionaliteit van die gebieden te kunnen onderbouwen.

Brede kijk op natuurherstel: stikstofreductie en andere drukfactoren

Het kabinet geeft blijk van een brede kijk op natuurherstel met structurele investering in natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer en een zoneringsaanpak die breder is dan de drukfactor stikstof. De plannen voor zonering omvatten, naast stikstofreductie, dan ook meerdere drukfactoren, zoals hydrologie, gewasbescherming en versnippering (zie verder hoofdstuk 3). Dit sluit aan bij onze aanpak drukfactoren die op 10 december 2025 als onderdeel van de Samenhangende aanpak Natuurherstel en Economie (SANE) door Provinciale Staten is vastgesteld. Voor natuurherstel en –beheer zet het kabinet ook in op het versterken van het zicht op de resultaten via afspraken over heldere verantwoording en verplichtingen. Ook hier weer wordt het verband gelegd met het doel van het pakket: ‘voor de vergunningverlening is het belangrijk dat de maatregelen gericht op natuurbeheer en –herstel tot resultaat leiden.’

Borging behoeft nadere uitwerking

De borging van het voorliggende pakket is een stuk sterker dan dat van eerdere voorstellen, al moeten hiervoor een aantal instrumenten verder worden ontwikkeld en vormgegeven. De brief geeft in elk geval aan dat de doelen niet worden gehaald, het kabinet bereid is over te gaan tot strengere maatregelen en bijvoorbeeld, in het kader van zonering, tot instructieregels voor provincies over te gaan.

Voor het behalen van de emissiereductiedoelen in de landbouw is gekozen voor afrekenbare bedrijfsspecifieke emissienormen, een grondgebondenheidsnorm en de verplichte afroming van productierechten bij verhandeling (zie verder hoofdstuk 1). Op termijn zou hiermee een ammoniakemissiereductie van 42-46% in 2035 ten opzichte van 2019 moeten worden behaald. Het kabinet is voornemens, in overleg met provincies en maatschappelijke organisaties, een borgingsinstrument vast te leggen in een spoedwet, waarmee het de omgevingswaarden voor stikstof wil vervangen door de emissiereductiedoelen. Deze is voorzien voor oktober 2026. Mocht er geen consensus worden bereikt over de vorm van borging geeft het kabinet aan te zullen kiezen voor een korting op productierechten in 2035. Als tussendoel geldt voor de landbouw voor 2030 een sectorale streefwaarde van 23-25% ammoniakreductie. Wanneer deze percentages niet worden gehaald zullen aanvullende maatregelen worden getroffen. Ook bij dit doel geldt dat een passend borgingsmechanisme nog moet worden opgezet. De emissiereductie in de industrie (50% ammoniak (NH_3) in 2035 ten opzichte van 2019) en mobiliteit (50% stikstofoxiden (NO_x) in 2035 ten opzichte van 2019) wordt geborgd via bestaand klimaat- en milieubeleid. De brief maakt inzichtelijk dat het beleid voor deze sectoren al leidt tot een forse daling van de stikstofemissies en dat uit PBL-rapportages blijkt dat deze trend gestaag door zal zetten (zie verder hoofdstuk 1). Echter, de al vaker door de provincie Zuid-Holland voorgestelde scheiding van NO_x en NH_3 , om de vergunningverlening op basis van deze daling te versnellen, is niet overgenomen in de stukken.

Ruimte voor provinciaal maatwerk: risico's en kansen

Zoals hierboven aangegeven biedt het kabinet ruimte voor gebiedseigen maatwerkoplossingen. Met name voor de zoneringsaanpak zijn gebiedsprocessen essentieel. Dit biedt provincies, en daarmee dus ook Zuid-Holland, kansen om tot gebiedsspecifieke invulling en oplossingen te komen (als zogeheten ‘omwisselbesluiten’, zoals het geval bij de aanpak Veluwe) binnen de grenzen van de door het Rijk gegeven kaders. Hierbij moet wel een kanttekening worden geplaatst: de provincie krijgt (beperkte) afwegingsruimte binnen kaders die het Rijk meegeeft.

Voor zonering geeft het kabinet aan dat een gebied tot uiterlijk 1 januari 2028 een eigen aanpak tot stand kan brengen om de drukfactoren op het nabijgelegen Natura 2000-gebied

substantieel weg te nemen en toe te werken naar een goede staat van instandhouding. Lukt het niet om met een eigen gebiedsaanbod te komen, dan gaan de door het kabinet vastgesteld instructieregels gelden (zie verder hoofdstuk 3). Deze worden in januari 2027 gepubliceerd en zullen uiterlijk per 1 januari 2035 in werking treden. Dit laat onverlet dat de brief aangeeft dat het Rijk er ook voor kan kiezen om bepaalde regels zelf op te stellen, als deze landelijk gelijk moeten gaan gelden.

Uitvoerbaarheid als essentieel onderdeel

Hiernaast is uitvoerbaarheid essentieel. Ook hierbij legt het kabinet terecht weer de relatie met vergunningverlening: 'het maatregelpakket leidt alleen tot het gewenste resultaat en de ruimte in vergunningverlening als de maatregelen ook daadwerkelijk kunnen worden uitgevoerd.' Voor de uitvoering van het pakket komt er veel op provincies af (zie verder hoofdstuk 7). Zoals hierboven aangegeven ligt er met betrekking tot het onderbouwen van additionaliteit en de vormgeving en invulling van zonering veel op ons bord, maar de plannen omvatten nog veel meer dat van invloed is op de vormgeving van ons landelijk gebied. Voor goede invulling en draagvlak zijn de gebiedsprocessen vanuit het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG) cruciaal.

Financiering voor Zuid-Hollandse gebieden

Het kabinet geeft aan met prioriteit in vijf gebieden en twee economische clusters aan de slag te willen gaan. Het betreft respectievelijk Veluwe, Peel, Noordwest-Overijssel, Hart van het Noorden en Groene Hart, en Brainportregio en Rotterdamse Haven. Voor de Veluwe en de Peel is door de vorige regering reeds €600 miljoen gereserveerd. Om op korte termijn gezamenlijk stappen te kunnen zetten in de andere gebieden en clusters, maakt het kabinet een impulsbudget vrij van €500 miljoen. Twee van deze gebieden betreffen Zuid-Holland: Groene Hart (samen met Utrecht en Noord-Holland) en de haven van Rotterdam. In een eerdere kamerbrief was toegezegd dat €50 miljoen hiervan beschikbaar is voor de gebiedsgerichte aanpak natuurherstel Rotterdamse haven. De definitieve financiële onderverdeling maakt het kabinet op Prinsjesdag bekend.

Perspectief

Het pakket is nog niet volledig en er is nog veel uitzoekwerk nodig, maar het kabinet geeft duidelijk aan waar het nu eerst op wil inzetten. Dat biedt perspectief. Tegelijkertijd zal de komende periode bepalend zijn hoe deze landelijke koers vertaald wordt naar uitvoerbare oplossingen in de gebieden. Daarbij zijn duidelijkheid, vertrouwen, een zorgvuldig proces en oog voor de verschillende belangen in de gebieden belangrijke voorwaarden voor succes. Onze inzet is erop gericht dat we als provincie Zuid-Holland goed opgesteld staan als gesprekspartner voor het Rijk, maar ook als betrouwbare partner en autoriteit in de gebieden: met oog voor natuurherstel, toekomstperspectief voor de landbouw, economische ontwikkeling, uitvoerbaarheid en samenwerking met medeoverheden en maatschappelijke partners.

Financiële component

Budget

Het kabinet reserveert voor het maatregelpakket circa €20 miljard incidenteel (cumulatief t/m 2035) en €435 miljoen structureel per jaar vanaf 2036. Deze middelen zijn aanzienlijk hoger dan in het eerdere vervolgpakket (2025), waar nog sprake was van €2,6 miljard incidenteel en €287,5 miljoen structureel.

De middelen worden ondergebracht in een nieuw in te richten stikstoffonds binnen de LVVN-begroting, met een fondsartikel en een bestedingsartikel. Nadere toedeling van middelen vindt plaats bij begrotingsmomenten (Miljoenennota en Voorjaarsnota).

Belangrijke kanttekening is dat het kabinet aangeeft dat:

- de middelen nog indicatief en herverdeelbaar zijn;
- verdere uitwerking kan leiden tot andere allocaties;
- effectiviteit (doelbereik emissiereductie en natuurherstel) leidend is bij besteding.

De financiële inzet is substantieel opgeschaald ten opzichte van eerdere pakketten en vormt een structureel investeringsprogramma tot 2035. Tegelijk is de mate van concretisering lager: een groot deel van de middelen is nog niet juridisch of programmatisch uitgewerkt.

Verdeling van de middelen

De beschikbare middelen zijn verdeeld over verschillende sporen. Het totaaloverzicht van de indicatieve verdeling van het stikstoffond is bijgevoegd in onderstaande tabel.

Totaaloverzicht (bedragen x € 1 mln.)	Incidenteel 2026-2035	Structureel vanaf 2036
Managementmaatregelen en innovatie	2.000	
Stalmaatregelen	1.200	
Managementmaatregelen ²	500	
Doelsturing	300	
Gebiedsgerichte aanpak/zonering	9.000	
Zonering ³	8.258	
Impulsbudget prioritaire gebieden	500	
Grondfaciliteit ⁴	142	
Versterken uitvoeringskracht	100	
Vrijwillige beëindigingsregeling	2.750	
Natuurherstel⁵	2.200	200
Agrarisch Natuurbeheer	1.200	165
KRW/Water	1.250	
Extensivering beekdalen en grondwaterbeschermingsgebieden	1.000	
Gewasbescherming	250	
Flankerend beleid en overig	1.350	70

² O.a. subsidies stalmaatregelen, vergroten aantal uren weidegang, verlagen ruw eiwitgehalte voer en bedrijfsplanvouchers.

³ O.a. compensatie herwaardering grond, biologische landbouw, zaakbegeleiding, inrichtingsmaatregelen hydrologie en natuur t.b.v. natuurherstel.

⁴ O.a. verplaatsing en extensivering.

⁵ O.a. natuurherstel, beheersubsidies SNL en monitoring.

PAS-melders	350	
Sterk platteland	100	
Opvolging jonge boeren	170	
Grondgebondenheid flankerende maatregelen	215	
Investeringsfonds Duurzame Landbouw	43	
Biologische landbouw <i>(aanvullend op ondersteuning in de zones)</i>	43	
9e actieprogramma Nitraatrichtlijn	35	
Fieldlabs	50	
Veenweide en bossenstrategie	50	
Overige	294	70
Industrie en mobiliteit	250	
Industrie	125	
Mobiliteit	125	
Totaal	20.000	435

De middelenverdeling is richtinggevend en nog niet uitgekristalliseerd. De tabel geeft een indicatieve verdeling van het stikstoffonds; daadwerkelijke inzet volgt via nadere beleidsuitwerking, overheveling naar begrotingsartikelen en besluitvorming in latere begrotingsrondes.

Er is nog geen duidelijkheid over verdeling tussen Rijk en provincies, verdeelsleutels tussen provincies en voorwaarden voor toegang tot middelen. Er bestaat desalniettemin een sterke koppeling met de gebiedsprocessen. Een groot deel van de middelen (met name zonering en gebiedsgerichte aanpak) wordt via gebiedsprocessen ingezet, in samenhang met provinciale plannen en uitvoering.

Duiding

Met het stikstoffonds ontstaat meerjarige financiering voor de aanpak van landbouw, natuur en stikstof. Nieuw t.o.v. vorige pakketten is de nadruk op zonering/gebiedsgerichte investeringen als financieel zwaartepunt (~70% van de middelen). Industrie en mobiliteit krijgen een relatief beperkt budget, ondanks vergelijkbare reductiedoelstellingen. De middelen zijn financieel omvangrijk, maar bestuurlijk en uitvoeringsmatig nog sterk afhankelijk van nadere concretisering en interbestuurlijke afspraken.

Risico's

Capaciteit: de benodigde capaciteit voor uitvoering en de uitvoeringskracht zijn nog onvoldoende uitgewerkt. Er wordt veelvuldig gesproken over samenwerking met provincies, terreinbeherende organisaties (TBO's) en andere uitvoerende partijen. Hoewel capaciteitsproblemen bij deze organisaties in het verleden is erkend, ontbreekt in dit pakket een concreet plan voor capaciteitsversterking. Het is ook de vraag of de €100 miljoen die is gereserveerd voor het versterken van uitvoeringskracht in het kader van de gebiedsgerichte aanpak voldoende is.

Analyse per thema

1. Hoofdpijn 1: Emissiereductie in de landbouw, industrie en mobiliteit

Algemene toelichting

Emissiereductie is een belangrijke pijler van de Rijksaanpak. Het kabinet wil met een wetswijziging emissiereductiedoelen per sector opnemen in de wet in plaats van het percentage areaal onder de Kritische Depositie Waarde (KDW). Deze doelen zijn:

- 42-46% ammoniakreductie in de landbouwsector in 2035 ten opzichte van 2019.
- 50% stikstofoxidenreductie in de mobiliteitssector in 2035 ten opzichte van 2019.
- 50% ammoniakreductie in de industrie in 2035 ten opzichte van 2019.

In deze pijler wordt de aanpak voor emissiereductie voor de veehouderij en in het bijzonder de melkveehouderij verder uitgewerkt. De hoofdpunten zijn: Normering voor de melkveehouderij op basis van fosfaatrechten, maatregelsturing voor veldemissies en een grondgebondenheidsnorm voor de melkveehouderij. Daarnaast geeft het Rijk aan dat industrie en mobiliteit al een stevige bijdrage leveren maar ook een extra stap moeten zetten.

Toelichting hoofdpunten per onderwerp

Emissiereductie NH₃ op bedrijfsniveau: Vanaf 2035 krijgt elk landbouwbedrijf een bindende emissienorm voor ammoniak en broeikasgassen; ondernemers zijn vrij in de manier waarop zij deze halen. Het kabinet zet in op een emissiereductie naar maximaal 0,164kg/NH₃ per kg fosfaatrecht voor de emissies uit melkveestallen. Dit is een stevige reductie, die bereikt zal moeten worden door een combinatie van voer- en managementmaatregelen én technologische innovatie. Dit sluit vooral goed aan bij de intensievere melkveehouderij, maar minder goed bij de extensieve/ biologische melkveehouderij.

Emissiereductie CO₂-eq op bedrijfsniveau: Naast de emissie van ammoniak wordt er ook ingezet op de reductie van broeikasgassen uit melkveestallen (uitgedrukt in CO₂ equivalent). Deze norm geldt ook vanaf 2035 en wordt gezet op 92kg CO₂-eq per kg fosfaatrecht. Deze norm is relatief gezien minder strikt omdat er minder handelingsperspectief is om te reduceren.

Emissiereductie intensieve sectoren: Voor de intensieve sectoren (varkens-, pluimvee- en kalverhouderij) worden in Q1 2027 normen per dierplaats geïntroduceerd. Het handelingsperspectief zit hier vooral op stalmaatregelen en het sturen op de emissie per dierplaats sluit daar goed op aan.

Borging normen: Om in 2035 te kunnen bepalen of een veehouder aan de norm voldoet moet er een transparant en betrouwbaar systeem worden ontwikkeld om dit vast te kunnen stellen. Echter, de eerste verkenningen naar een (afrekenbare) stoffenbalans laten zien dat dit (op dit moment) nog niet mogelijk is. De terugvaloptie is om te sturen met middelvoorschriften en ander vormen van normering, maar dat is een andere systematiek. Het is daarmee cruciaal dat dit in de komende periode door het Rijk wordt uitgewerkt op een juridisch houdbare manier. Zeker wanneer als ultieme maatregel het snijden in de dierrechten in 2035 wordt ingezet.

Veldemissies: Het kabinet kiest ervoor om op veldemissies te sturen via middelsturing en niet via een doelsturingssystematiek. Het onderbouwt de keuze door aan te geven dat de keuzemogelijkheden ten opzichte van de bestaande middelvoorschriften beperkt zijn.

Grondgebondenheid: Het kabinet streeft naar een melkveehouderijsector die meer in balans is met de leefomgeving. De norm wordt maximaal 2,6 GVE/ha in 2035 (met tussenstappen in 2030 en 2035 die nog onbekend zijn). Hierbij mag worden samengewerkt met een akkerbouwer binnen 25 kilometer.

Mobiliteit en industrie: De daling van NO_x de afgelopen jaren bij mobiliteit en industrie moet doorgezet worden via bestaand klimaat- en milieubeleid. Daarnaast hebben CO₂ maatregelen ook voordeel voor NO_x -reductie (bijvoorbeeld door elektrificatie van voertuigen en bouw materieel).

Daarnaast moeten beide sectoren een extra stap zetten om de doelen te halen. Het gaat daarbij om maatregelen die effectief bijdragen aan stikstofreductie in de Natura 2000-gebieden, die snel uitvoerbaar zijn en die waar mogelijk integraal bijdragen aan andere opgaven, zoals klimaat en luchtkwaliteit. Voor mobiliteit is de inzet gericht op de scheepvaart, op bouw materieel (bijvoorbeeld Schoon en Emissieloos Bouwen) en op wegverkeer. In de industrie wordt ingezet op bovenwettelijke ammoniak- en NO_x-reductie. Zo is het kabinet voornemens de stikstofimpact van bedrijven in de vastgestelde zones rond Natura 2000-gebieden te verminderen middels een tenderregeling.

Borging: Voor de industrie en mobiliteit geldt dat het Europese klimaat- en milieubeleid voor een geborgde reductie van de NO_x-emissies in deze sectoren zorgt. Het NH₃-industriedoel is met een extra inzet van de Aanpak Piekbelasting binnen bereik. Als blijkt dat het doel voor de industrie (NH₃) en/of mobiliteit (NO_x) voor 2035 niet wordt gehaald, worden tijdig aanvullende maatregelen getroffen

Financieel aspect

Landbouw:

- Het kabinet faciliteert de zuivelsector door het beschikbaar stellen van een breed ondersteuningspakket voor managementmaatregelen, innovatie en kennisinstrumenten. Hiervoor is tot 2035 €2 miljard in totaal gereserveerd voor de melkveehouderij en intensieve veehouderij.
- Voor de ondersteuning om de impact van de grondgebondenheidsnorm van 2,6 GVE/ha te beperken is €215 miljoen gereserveerd.
- Voor vrijwillige beëindiging van veehouderijlocaties heeft het kabinet in totaal €2,75 miljard beschikbaar. De eerste vrijwillige beëindigingsregeling die het kabinet zal openstellen is de Vrijwillige beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Vbr). Deze regeling kent een subsidieplafond van €715 miljoen.

Mobiliteit en industrie: Van het totale stikstoffonds is €250 miljoen beschikbaar voor de extra stap die mobiliteit en industrie moeten zetten, met elk €125 miljoen.

Tijdlijn

In 2035 moeten agrariërs voldoen aan de normen op het gebied van stikstofuitstoot per fosfaatrecht, CO₂-equivalent per fosfaatrecht. Het doel is daarbij om in 2035 de reductieopgave van 42-46% gerealiseerd te hebben.

De grondgebondenheidsnorm zal ook vanaf 2035 gelden, maar met een ingroeipad. De exacte hoogtes van dit ingroeipad zijn nog niet bekend.

Voor mobiliteit en industrie loopt de tijdlijn mee met het bestaande Europese klimaat- en milieubeleid.

Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland

Fosfaatrechnormering NH₃: Het aangekondigde beleid van fosfaatrechnormering staat haaks op de ingeslagen weg van onze provincie om in te zetten op een normering per hectare. Dit kan vooral voor extensieve veehouders problemen opleveren, omdat zij per hectare wel een lage emissie hebben, maar niet per se een lage emissie per fosfaatrecht.

Het kabinet geeft aan naar de gevolgen te kijken van het normeren op basis van fosfaatrechten voor de extensieve melkveehouderij. Dat is belangrijk voor een provincie als Zuid-Holland met relatief veel extensieve melkveehouderij. De impact op onze melkveehouderij is groot wanneer hier geen uitzondering of aanpassing van de norm komt. Dat zou betekenen dat extensieve (vaak biologische) boeren moeten investeren in dure technische systemen terwijl dit niet aansluit bij het type bedrijfsvoering. In het debat van 1 juli 2026 heeft de minister een toezegging gedaan om voor 1 oktober met een aanpak te komen om extensieve melkveehouders extra te ondersteunen/te ontzien bij de fosfaatrechnormering.

De provincie Zuid-Holland vindt het belangrijk dat het snijden in dierrechten bij het niet halen van de sectorale doelen als ultieme remedie niet ten koste mag gaan van de bedrijven die wél voldoen aan de normen.

Fosfaatrechnormering CO₂-eq: De gevolgen van het normeren van CO₂ equivalent per fosfaatrecht zijn nog moeilijk in te schatten, maar het ziet er wel naar uit dat dit voor de meeste melkveehouders betekent dat er voeradditieven moeten worden gebruikt om aan de norm te kunnen voldoen.

Grondgebondenheidsnorm: In de provincie Zuid-Holland hebben we geen zeer intensieve melkveehouderijgebieden, daarmee is de verwachte impact minder dan in andere provincies. Het vraagt echter wel inspanning van een deel van onze melkveehouders om de veedichtheid omlaag te brengen óf om samenwerkingen aan te gaan met akkerbouwers. De exacte impact zal per melkveehouder sterk verschillen.

Mobiliteit en industrie: De aanpak vraagt om verdere intensivering stikstofreductie binnen mobiliteit. Dit zijn landelijke maatregelen of maatregelen die aansluiten bij de initiatieven die PZH nu al doet om stikstof uitstoot terug te dringen. Hierbij moet wel worden aangetekend dat de inzet van elektrisch materieel, bijvoorbeeld elektrisch busvervoer, behoorlijk kostbaar is. De gewenste elektrificatie van mobiliteit vraagt om voldoende capaciteit en middelen. Om tot een reductie van 50% NO_x te komen is de voorziene €125 miljoen onvoldoende. Wanneer de implementatie van de voorgenomen aanpak stikstof van het Rijk succesvol is, is de verwachting dat dit op den duur versoepeling kan gaan geven in de vergunningverlening voor nieuwe infrastructuur en voor de industrie.

2. Hoofdpijn 2: Samen met boer, keten en regio vooruit

Algemene toelichting

Landbouw is het zwaartepunt van het maatregelenpakket: circa 70% van het stikstoffonds is direct of indirect op de sector gericht; via zonering, de vrijwillige beëindigingsregeling, stalmaatregelen, agrarisch natuurbeheer en flankerend beleid. Het pakket combineert generieke normering (bedrijfsnorm voor emissies, grondgebondenheid) met gebiedsgerichte sturing (zonering rond Natura 2000, extra inzet in prioritaire gebieden waaronder het Groene Hart) en stimulering van alternatieve verdienmodellen (biologisch, regeneratief, natuurinclusief, verbreding). De onderlinge verhouding tussen bedrijfsnorm, gebiedsnorm en sectorale norm is nog niet uitgewerkt.

Toelichting hoofdpunten per onderwerp

Extensivering rond Natura 2000 en drukfactoren akkerbouw

In de zones rond Natura 2000-gebieden en in beekdalen/ grondwaterbeschermingsgebieden wordt gestuurd op extensivering, met biologisch als een van de ontwikkel-paden. Voor akkerbouwers in deze gebieden kan de stapeling van aanvullende eisen (waterkwaliteit, nutriëntenverliezen, gewasbescherming) fors ingrijpen, met name bij de hoger renderende, chemie-intensievere teelten.

Inzet op groen gas/mestvergisting

Stimulering en versnelling van vergisting in combinatie met mestbewerking, voor ammoniak-methaan- reductie en productie van RENURE-meststoffen worden kort in de brief genoemd. Ontwikkeling van visie en waar mogelijk ruimte voor dergelijke initiatieven binnen Zuid-Holland is hierin van belang. Dit is ook onderdeel van de Modulaire herziening landbouw.

Verdienmodel en beloning

Extensiveren moet economisch aantrekkelijker worden: naast vergoeding voor natuur-, water- en biodiversiteitsbeheer wordt ingezet op stapeling van beloning (markt, langjarige vergoedingen, grond) en op investeringszekerheid, bijvoorbeeld via ontheffingen op middelvoorschriften. Dit raakt aan het grondbeleidsspoor (zie hiervoor verder hoofdstuk 6).

Biologische en regeneratieve landbouw

Het Rijk presenteert een versnellingsplan voor de groei van het biologische areaal naar 15% in 2030, met een samenhangend pakket: grondinstrumenten bij afwaardering/pacht, synergie met ANB, het Investeringsfonds Duurzame Landbouw, een eenmalige tegemoetkoming voor omschakelaars, gedeeltelijke vergoeding van certificeringskosten (Skal), zaakbegeleiding voor omschakelaars, en ketendoorbraakprojecten in 10 biologische ketens. Aan de vraagkant zet het Rijk in op ketenafspraken, een hogere inkoopambitie Rijkscatering (zie hieronder) en intensivering van de subsidieregeling Vabiola en exportbevordering. Op kennis en innovatie lopen fieldlabs en het programma 'Robots naar de boerenpraktijk'. Definitieve besluitvorming over middelen moet nog plaatsvinden.

Ketenverantwoordelijkheid in de biologische landbouw

De keten wordt medeverantwoordelijk gemaakt voor verduurzaming en verdienmodel in de biologische sector, via een juridisch kader voor een duurzame voedselomgeving en een Uitgebreide Keten Verantwoordelijkheid (UKV). Voor 1 april 2027 moeten harde ketenafspraken zijn gemaakt; lukt dat niet, dan volgen wettelijke maatregelen met een beoogde inwerkingtreding van 1 januari 2029.

Goede voorbeeld door de Rijksoverheid

De Rijksoverheid wil als launching customer vooroplopen: ambitie van 50% EU-biologisch in de Rijkscatering (met voorkeur voor Nederlandse producten) en een verhoging van het aandeel plantaardige eiwitten naar minimaal 60%. De verwachting is dat provincies, waterschappen, gemeenten en grote bedrijven volgen. Dit sluit aan bij de Voedselvisie Zuid-Holland en de Groene Cirkel De Tuin van Holland.

Jonge boeren

Het kabinet zet in op generatievernieuwing, met middelen voor vestigingssteun, investeringen en advies (ook voor zij-instromers), gekoppeld aan reductie-eisen.

Sterk platteland

Het Rijk komt met een landsbreed actieprogramma Sterk Platteland én een sociaaleconomisch investeringsprogramma voor specifieke gebieden (samen €100 miljoen), aansluitend bij het 'Elke regio telt'-rapport, het Nationaal Programma Vitale Regio's en het lopende OESO-onderzoek naar Nederlands plattelandsbeleid (oplevering begin 2027). Doel is ondersteuning van gemeenschappen, korte ketens, streekproducten en nieuwe economische dragers op het platteland, in samenwerking met P10 en de Landelijke Vereniging van Kleine Kernen.

Grondzaken en instrumentarium

Grondzaken is een kritische succesfactor: naast de grondbank (provinciaal en nationaal) is instrumentarium voor afwaardering relevant, evenals kavelruil. Samenwerking met Staatsbosbeheer in het prioritaire gebied Groene Hart wordt geïntensiveerd met natuurinclusieve boeren (nu al 10 NIL-boeren in Zuid-Holland). (Zie hiervoor verder hoofdstuk 6).

Financieel aspect

Voor landbouw is een substantieel deel van het stikstoffonds gereserveerd: managementmaatregelen en innovatie (€2 miljard), stalmaatregelen (€1,2 miljard), zonering/gebiedsgerichte aanpak (€9 miljard, incl. grondfaciliteit en impulsbudget prioritaire gebieden), de vrijwillige beëindigingsregeling (€2,75 miljard), extensivering beekdalen/grondwaterbeschermingsgebieden (€1 miljard) en agrarisch natuurbeheer (€1,2 miljard + €165 miljoen structureel). Binnen het flankerend beleid: PAS-melders (€350 miljoen), opvolging jonge boeren (€170 miljoen), grondgebondenheid flankerende maatregelen (€215 miljoen), Investeringsfonds Duurzame Landbouw (€43 miljoen), aanvullende middelen biologische landbouw (€43 miljoen), 9e actieprogramma Nitraatrichtlijn (€35 miljoen), fieldlabs (€50 miljoen), veenweide- en bossenstrategie (€50 miljoen) en sterk platteland (€100 miljoen).

Opvallend: budget vanuit het nationaal Groeifonds voor regeneratieve landbouw is niet terug te vinden in de indicatieve verdeling van het stikstoffonds.

Tijdlijn

- Q3 2026: start overleg over samenhang instrumenten; netwerkdag voor ideeën/plannen inzet middelen biologische landbouw
- Eind 2026: Tweede Kamer geïnformeerd over groepspad Rijkscatering-ambitie
- Q1 2027: normen per dierplaats voor intensieve sectoren
- 1 april 2027: deadline harde ketenafspraken; bij uitblijven wettelijke maatregelen per 1 januari 2029
- 1 januari 2028: provincies moeten aangepaste zonering hebben onderbouwd

Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland

Het pakket aan maatregelen vraagt veel van de melkveehouderijsector. Voor de Zuid-Hollandse melkveehouder is veel impact te verwachten voor de gestelde normen op in eerste instantie ammoniak, alsmede CO₂-eq. Naast deze twee opgaven op emissiereductie zijn er nog andere opgaven op gebied van water, biodiversiteit en dierwaardige veehouderij. Door nu

in te zetten op de optimalisatie richting ammoniak en CO₂-eq reductiemaatregelen, kunnen investeringen richting integrale verduurzaming in het gedrang komen. Aan de andere kant is de melkveehouderij zelf ook gebaat bij doorbraak in het stikstofdossier, bijvoorbeeld in het kader van vergunningsplichtige stalaanpassingen die nodig kunnen zijn om aan het AMvB dierwaardigheid te voldoen (stalruimte per dier, ligplaatsen of kalverhuisvesting).

Zuid-Holland heeft met de Voedselvisie, Groene Cirkel De Tuin van Holland en de bestaande samenwerking met Staatsbosbeheer een goede uitgangspositie om aan te haken op het versnellingsplan biologisch en de bijbehorende landelijke middelen (IDL, Vabiola, kennisagenda). Aandachtspunt is dat het nieuwe instrumentarium nog een staatssteuntoets moet krijgen en dat samenhang tussen regelingen in de provinciale uitvoering geborgd moet worden om cumulatie en versnippering te voorkomen.

Tot slot: er zijn ook forse opgaven vanuit de NHV voor landbouw te verwachten, zoals de effecten van de grasvlinderindex, natuurlijke landschapselementen, weidevogels en hydrologische maatregelen voor veenweide. Deze worden nu niet genoemd in de brief, maar komen wel bovenop alle genoemde maatregelen. Het is belangrijk voor de provincie om dit zo integraal en gebiedsgericht mogelijk mee te nemen (zie verder hoofdstuk 4).

3. Hoofdpijn 3: Inzet in en rond kwetsbare natuur- en watergebieden

Zones rond Natura 2000-gebieden en Aanpak drukfactoren

Algemene toelichting

Omdat Nederland niet van het slot kan zonder gerichte maatregelen rond kwetsbare natuur, zet het Rijk naast generieke reductie door middel van zonering in op extra reductie rondom de Natura 2000-gebieden. De grootte van zonering wordt bepaald op basis van de drukfactor stikstof, maar in de zonering wordt de brede aanpak van drukfactoren meegenomen zoals hydrologie, gewasbescherming en versnippering. In de zones zullen boeren naar een volwaardige extensieve vorm van landbouw moeten bewegen, waarmee het grondgebruik en de agrarische activiteiten in lijn worden gebracht met de aanpak van drukfactoren en het herstel van het Natura 2000-gebied.

In Zuid-Holland stelt het kabinet bij 10 Natura 2000-gebieden een zone voor stikstof voor. Daarnaast is er één gebied in Gelderland en één gebied in Utrecht waarvan de voorgestelde zonering ook deels in Zuid-Holland valt.

1. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (**1000 meter**)
2. Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein (500 meter)
3. Coepelduynen (500 meter)
4. Duinen Goeree & Kwade Hoek (500 meter)
5. Meijendel & Berkheide (500 meter)
6. Solleveld & Kapittelduinen (500 meter)
7. Voornes Duin (500 meter)
8. Biesbosch (500 meter – Noord-Brabant voortouwnemer)
9. Kennemerland-Zuid (500 meter – Noord-Holland voortouwnemer)
10. Lingegebied & Diefdijk-Zuid (500 meter – Gelderland voortouwnemer)
11. Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem (500 meter – Natura 2000-gebied volledig in provincie Gelderland, zone deels in Zuid-Holland)
12. Uiterwaarden Lek (500 meter – Natura 2000-gebied volledig in provincie Utrecht, zone deels in Zuid-Holland)

Het Natura 2000-gebied Westduinpark & Wapendal is op basis van de eerste selectie van de Natura 2000-gebieden door het Rijk afgevalen omdat er geen enkele agrarische emissies zijn in een zone van 500 meter.

Toelichting hoofdpunten per onderwerp

Selectie van gebieden

Het kabinet verwacht dat er landelijk aanpassingen zullen volgen van de voorstellen tot zonering; het wil ruimte bieden voor gebiedseigen oplossingen en provinciale kennis wat kan leiden tot een gebiedseigen aanpak. Bijvoorbeeld in gebieden waar beperkte agrarische activiteit in de zone is, kan een alternatieve aanpak waarbij geborgd en vergelijkbaar integraal doelbereik kan worden gerealiseerd passender zijn. Dit is gunstig voor enkele gebieden in Zuid-Holland. Deze zogeheten 'omwisselbesluiten' moet echter "voldoen aan eenzelfde mate van borging en doelbereik met dezelfde financiële middelen als de zoneringsregels. In ieder geval dienen die omwisselbesluiten ook eenzelfde mate van drukfactoren op het nabijgelegen

Natura 2000-gebied substantieel weg te nemen als door de instructieregels zou gaan gebeuren” (Minister Van Essen tijdens het Kamerdebat van 1 juli 2026).

Het kan natuurlijk zo zijn dat er in enkele van de 121 stikstofgevoelige gebieden, ook in Zuid-Holland, door generiek beleid al een zodanige staat van instandhouding is dat een zone voor stikstof — los van de andere drukfactoren — mogelijk niet zinnig kan zijn.

Regels in zones

Het ambitieniveau van de regels in de zones richt zich op het extensiveren van de landbouw, waarbij wordt gedacht aan een pakket aan regels voor plantaardige teelten en grondgebonden veehouderijsystemen (primair melkveehouderij). Het kabinet gaat hierover de komende periode in gesprek met medeoverheden en maatschappelijke partners voor het concretiseren van deze regels. Er wordt aan drie type maatregelen gedacht door het kabinet:

1. Regels die zich richten op het extensiveren van grondgebruik in de grondgebonden veehouderij;
2. Regels die breder sturen op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en (kunst)mestgebruik, waarbij regels voor gewasbescherming in samenhang met en ter invulling van een landelijk beleidskader worden ontwikkeld;
3. Regels die zich richten op het voorkomen van afwenteling en het voorkomen van ongewenste ontwikkelingen, ook in relatie tot de invoering van de rekenkundige ondergrens.

Hydrologische maatregelen in zones

Hydrologie is in veel Natura 2000-gebieden een belangrijke drukfactor. Hiervoor werkt het kabinet aan een algemene instructieregel die provincies vraagt om een passend werkingsgebied vast te stellen waarbinnen maatregelen worden genomen voor hydrologie en waterkwaliteit. Dit werkingsgebied is minimaal even groot als de zones die voor stikstof zijn voorgesteld, maar kunnen ook groter zijn op basis van de kenmerken van het hydrologisch systeem.

Naast de Natura 2000-gebieden worden er kwetsbare watergebieden aangewezen waar eenzelfde aanpak gaat gelden als in de zonering voor hydrologie rondom Natura 2000-gebieden. In Zuid-Holland zijn er echter geen kwetsbare watergebieden aangewezen.

Systeemherstelmaatregelen in zones

In en rond Natura 2000-gebieden stelt het kabinet dat er nog systeemherstelmaatregelen nodig zijn. Deze zullen deels binnen de aangewezen zonering vallen, maar kunnen ook op specifieke plekken buiten de zonering vallen. Het gaat hierbij om “herstel van de waterhuishouding, verbeteren van de waterkwaliteit, vergroten van de waterdynamiek, het leggen van essentiële ecologische en landschappelijke verbindingen, inrichting en uitbreiding van natuurarealen (bijvoorbeeld als gevolg van de al geplande restantopgave van het Natuurnetwerk Nederland) en het verbeteren van de connectiviteit tussen natuurgebieden.”

In Zuid-Holland zijn de geplande restantopgaven van het Natuurnetwerk Nederland al ingetekend. Deels vallen deze binnen de aangewezen zones. In het geval van Zuid-Holland hoeft de restantopgave daarom geen effect op de zonering te hebben of andersom.

Het kabinet ziet twee routes om per Natura 2000-gebied aan systeemherstel te werken:

1. Gebiedseigen aanpak om drukfactoren op het betreffende Natura 2000-gebied weg te nemen en toe te werken naar een gunstige staat van instandhouding. Deadline: 1 januari 2028
2. Lukt het niet om voor 1 januari 2028 een gebiedseigen aanpak te komen waarbinnen systeemherstel geborgd wordt, dan zullen de door het kabinet nog vast te stellen regels en normen op bedrijfsniveau gaan gelden. Deze regels worden op 1 januari 2027 gepubliceerd en zullen uiterlijk 1 januari 2035 in werking treden.

Beschikbaar en nog te ontwikkelen instrumentarium

Het Rijk wil boeren en medeoverheden actief ondersteunen bij de omschakeling naar extensieve landbouw in de zonering (zie hierover verder hoofdstuk 2). Hiervoor wordt gekeken naar de volgende bestaande instrumenten:

- Extensiveringsregelingen:
 - Subsidieregeling extensivering melkveehouderij (SEM)
 - Samenwerkingsregeling melkvee-akkerbouw
- Investeringsfonds Duurzame Landbouw (IDL)
- Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (de eco-regeling in het GLB)
- Agrarisch Natuurbeheer (ANB, inclusief ANLb)

Kwetsbare watergebieden

Het kabinet benoemt de aanpak voor kwetsbare watergebieden. Deze richt zich op een aantal beekdalen en grondwaterbeschermingsgebieden met een KRW-opgave. Op basis van de kaart in verdiepingsbijlage 3 bij de Kamerbrief, met een overzicht van voorlopige selectie kwetsbare gebieden waar inzet wordt geleverd, is te zien dat in Zuid-Holland beekdalen en grondwaterbeschermingsgebieden met een KRW-opgave voor landbouw niet voorkomen. De waterkwaliteit van de grote rivieren is het meest bepalend voor de waterwinningen in Zuid-Holland. In dat opzicht lijkt de impact van deze brief voor specifiek water te overzien. Dat wil echter niet zeggen dat aanvullende maatregelen in grondwaterbeschermingsgebieden Zuid-Holland geen effect kunnen hebben.

Financieel aspect

Voor de zoneringsaanpak wordt in totaal €9 miljard beschikbaar gesteld:

- Zonering: €8.258 miljard
- Impulsbudget prioritaire gebieden: €500 miljoen
- Grondfaciliteit: €142 miljoen
- Versterken uitvoeringskracht: €100 miljoen

Tijdslijn

- Verwacht begin juli 2026: opdrachtbrief aan provincies om gewenst maatwerk in de zoneringsaanpak aan te geven.
- Komend half jaar (tot 2027): met medeoverheden en maatschappelijke partners aan de slag om op basis van provinciale inzichten, aanvullende systeemanalyses, gebiedskennis over agrarische sector en landschaps-ecologische analyses van de Natura 2000-gebieden te komen tot aanscherping regels in de zonering.
 1. Definitieve selectie gebieden waarvoor het aanwijzen van een zone nuttig en nodig is.
 2. Normen, regels en ingroeipad binnen de zones concretiseren (inclusief afwegingsruimte).
 3. In afstemming met de met de provincies wordt onderzocht onder welke voorwaarden er mogelijkheden zijn om het ingroeipad per gebied te versnellen en daarmee eerder vergunningverlening los te trekken.
 4. Mogelijkheden onderzoeken voor gebiedsspecifieke (collectieve) maatwerkoplossingen te verkennen om af te wijken van de zoneringsaanpak, zoals bij de Veluwe.
 5. Aanvullende gebiedsgerichte ondersteuning aan boeren in zones rond Natura 2000-gebieden verder vorm te geven.
- In januari 2027 komt het kabinet met instructieregels met voorschriften die gaan gelden in zoneringsgebieden en komt er structureel geld vrij voor natuurbeheer.

- Uiterlijk 1 januari 2028: indienen gebiedseigen aanpak door provincies waarin systeemherstel van het Natura 2000-gebied wordt geborgd en mogelijk kan worden afgeweken van de voorgestelde zonering.
- Uiterlijk 1 januari 2035: inwerkingtreding regels.

Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland

Het kabinet heeft voor 10 gebieden in Zuid-Holland een zonering aangegeven en geeft tot 1 januari 2028 de tijd om tot provinciaal maatwerk te komen. Dit laatste is in lijn met de aanpak van drukfactoren zoals deze nu in SANE is vastgesteld. We hebben daar immers voorgesteld om per gebied via maatwerk aan de aanpak van drukfactoren te werken. De voorgesteld zonering van 1000m voor Nieuwkoopse Plassen & De Haeck behoeft bijzondere aandacht. Provinciale Staten hebben op 10 december 2025 ingestemd met de voorgesteld zoneringsaanpak daar van 250m, waarbij vorm en invulling in eerste instantie aan het gebiedsproces zijn gelaten. We gaan de komende tijd met het Rijk in gesprek over het te bereiken doelbereik voor zonering in elk Natura 2000-gebied. Ook de voorgestelde zonering bij de andere Zuid-Hollandse Natura 2000-gebieden is onderwerp van gesprek, waarbij nog nader geanalyseerd zal worden in hoeverre voor deze gebieden een zonering een noodzakelijke maatregel is om het doelbereik te realiseren en op welke wijze hier dan invulling aan kan worden gegeven.

4. Hoofdlijn 4: Aan de slag met natuurherstel

Algemene toelichting

Naast incidentele middelen voor natuurherstel is er ook aandacht voor structurele middelen voor natuurmaatregelen: *“Een ambitieuze en langjarige extra inzet is nodig om onze natuur weer gezond te maken en onze doelen binnen bereik te brengen.”*

Toelichting hoofdpunten per onderwerp

Natuurherstelverordening

Het concept natuurplan is een bijlage bij de brief. Een concept was eerder al gedeeld in het kader van het BO natuur+ waar de wederzijde bestuurlijke afspraken over de natuurherstelverordening (NHV) zijn gedeeld. Dit concept wijkt daar op basis van een eerste scan niet betekenisvol vanaf. De ambtelijke analyse daarvan blijft dus gelijk: dit ontwerp natuurplan is onvoldoende voldragen voor wat betreft de uitwerking van de doelen, wat de bijdrage daaraan is van huidig beleid en welke aanvullende maatregelen nodig zijn. Voor een formele consultatie op de uitvoerbaarheid voor provincies biedt deze dus onvoldoende aanknopingspunten.

Natuurbeheer

In de brief geeft het kabinet aan concrete afspraken te willen maken met provincies en natuurbeheerders over structurele (en incidentele) financiering van het beheer. Daaraan gekoppeld zijn afspraken over heldere verantwoording en verplichtingen, bijvoorbeeld op kwaliteit van beheer, doelmatigheid en type maatregelen. Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat de extra middelen voor natuurbeheer, waarvan de noodzaak in een recente evaluatie van de kostprijzen van het natuurbeheer naar voren kwam, structureel geborgd gaan worden. Afspraken hierover zullen dit najaar verder worden uitgewerkt.

Agrarisch natuurbeheer

Volgt de al ingezette lijn met de door het vorige kabinet aangekondigde extra middelen voor agrarisch natuurbeheer (ANB). Inclusief het doel om het oppervlak ANLb uit te breiden van 130.000 ha naar 280.000 ha en het te versterken, door beheer te verzwaren en ruimtelijk te clusteren. Kort na de zomer komt een kamerbrief met nadere uitwerking.

Areaaluitbreiding

In de brief wordt erkend dat, na afronding van de natuurpact NNN-opgave, nog sprake is van een aanvullende opgave om de 2050 doelen te halen.

Financieel aspect

Voor Natuurherstel (o.a. natuurherstel, natuurbeheersubsidies SNL en monitoring) staat er naast €2,2 miljard incidentele middelen voor 2026-2035 ook €200 miljoen per jaar aan structurele middelen genoemd. Voor Agrarisch natuurbeheer wordt er €1,2 miljard incidenteel en €165 miljoen structureel in de brief genoemd.

Tijdljn

Voor een aantal specifieke concrete natuurherstelmaatregelen is voor 2026 al €100 miljoen vrijgemaakt. Als onderdeel hiervan zijn er voor Zuid-Holland mogelijkheden om aan te haken bij de aanpak invasieve exoten – in lijn met de aanpak van deze drukfactor onder SANE.

Het kabinet geeft uitvoering aan de NHV door op uiterlijk 1 september 2026 een Ontwerp-Natuurplan en op 1 september een definitief Natuurplan in te dienen bij de Europese Commissie.

In Q3/4 verwacht het kabinet een brief met nadere uitwerking van de plannen voor de regeling Agrarisch natuur- en landschapsbeheer naar de Kamer te kunnen sturen.

De plannen voor natuurbeheer en -herstel worden de komende periode besproken tussen Rijk, provincies en andere stakeholders en vastgelegd in het Natuurpact 2.0. In de kamerbrief zijn deze plannen nog niet verder uitgewerkt.

Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland

Met de borging van structureel meer middelen voor natuurbeheer kan de provincie Zuid-Holland de natuurbeheersubsidie structureel ophogen. De borging van de kwaliteit van het natuurbeheer waar de brief over spreekt zal waarschijnlijk om extra capaciteit vragen bij de provincie.

5. Hoofdpijn 5: Ruimte voor vergunningverlening

Algemene toelichting

Het kabinet presenteert het pakket 'als één samenhangend pakket voor vergunningverlening'. Het moet de basis zijn voor de onderbouwing van additionaliteit en zet in op generiek stikstofreductiebeleid, gebiedsgerichte inzet in de vorm van zonering en natuurherstel. De redenering is dat door dit pakket de stikstofdepositie zal dalen en andere drukfactoren kunnen worden aangepakt ten behoeve van natuurherstel, waardoor ruimte ontstaat voor vergunningverlening. De inzet is gericht op het stapsgewijs en per gebied op gang brengen van vergunningverlening. Daarnaast is het kabinet voornemens om oktober van dit jaar met het wetsvoorstel te komen om de huidige op de kritische depositiewaarde (KDW) gebaseerde doelen te vervangen door wettelijke emissiereductiedoelen. Uiterlijk een jaar later, in Q4 2027, wil het kabinet een juridisch houdbare rekenkundige ondergrens (RKO) invoeren. Uit de brief valt nog niet op te maken hoe al deze maatregelen zich tot elkaar verhouden bij concrete vergunningaanvragen; natuurvergunningverlening verloopt nu via Aerius waarmee de depositie van een project wordt getoetst aan de KDW van de omliggende Natura 2000-gebieden. De komende maanden zal het Rijk duidelijk moeten maken hoe de vergunningverlening verder vormgegeven gaat worden.

Hieronder wordt ingegaan op een aantal specifieke onderdelen.

Toelichting hoofdpunten per onderwerp

Juridisch geborgd en effectief maatregelpakket

Voor vergunningverlening is een juridisch geborgd maatregelpakket, waarvan de effecten getoetst zijn, van belang. Het kabinet geeft aan voor de borging het maatregelpakket vast te leggen in een wettelijk verplicht programma. Het wetsvoorstel en het ontwerpprogramma worden eind oktober 2026 voorgelegd aan de Tweede Kamer. Na een eerste reflectie op de reductieinschattingen waar de brief vanuit gaat wordt PBL gevraagd om voor eind 2026 deze inschattingen te toetsen. Daarmee moet duidelijk worden of de voorziene effecten van het pakket voldoende zullen zijn. Dit is belangrijk voor provincies, onder meer voor het kunnen afwijzen van handavings- en intrekkingsverzoeken (bij onder andere PAS-melders).

Vervangen van de kritische depositiewaarde

De huidige op de KDW gebaseerde omgevingswaarden worden vervangen door wettelijke sectorale emissiereductiedoelstellingen: 42-46% NH₃ voor de landbouw, 50% NO_x in de mobiliteit, en 50% NH₃ in de industrie in 2035 ten opzichte van 2019. Het uit de wet halen van de KDW als omgevingswaarde sluit aan bij de wens van het kabinet om de omslag te maken van depositiedoelen naar emissiedoelen. Het kabinet biedt hiervoor in oktober van dit jaar de Tweede Kamer het wetsvoorstel ('Spoedwet vervangen omgevingswaarde stikstof') aan.

Belangrijk punt van aandacht hierbij is dat de KDW zelf blijft bestaan. De KDW is immers de manier om per habitatype aan te geven wat de limiet is aan de hoeveelheid stikstof die dat type kan verdragen, vastgesteld door ecologisch onderzoek. Boven die limiet loopt de kwaliteit van de natuur gevaar door te veel stikstofdepositie. In de Omgevingswet staat dat in 2025, 2030 en 2035 respectievelijk 40% 50% en 74% van de stikstofgevoelige natuur onder de KDW moet zijn gebracht. De brief geeft slechts aan dat het kabinet voornemens is deze omgevingswaarden uit de wet te willen halen.

Invoering rekenkundige ondergrens

Het kabinet geeft aan zo snel mogelijk, uiterlijk in het vierde kwartaal van 2027, een juridisch houdbare rekenkundige ondergrens (RKO) in te willen voeren. Het gevolg van de invoering van de RKO is dat veel projecten met een stikstofdepositiebijdrage onder de RKO niet meer vergunningsplichtig zijn. Omdat dit wel tot extra depositie leidt, geeft het kabinet aan dat de

invoering van een RKO alleen kan met een voldoende en geborgd pakket met aanvullende specifieke beheersmaatregelen. De aanvullende beheersmaatregelen zijn nodig om te voorkomen dat lokaal en regionaal extra depositie als gevolg van invoering van de RKO tot (dreigende) verslechtering in specifieke gebieden leidt. Daardoor zou de opgave juist verzaamd worden. Het kabinet werkt deze extra beheersmaatregelen, samen met provincies, het komend jaar verder uit. Deze zijn aanvullend op het pakket en het voorgenomen zoneringsbeleid.

Er wordt geopperd dat provincies gezamenlijk provinciale gebiedsverordeningen aanpassen om ruimtelijk te sturen op het voorkomen van emissiestijging, ook voordat het Rijk dit in een AMvB heeft vastgelegd. Als de beheersmaatregelen eind 2027 nog onvoldoende geborgd blijken, zal het kabinet gaan inzetten op de invoering van gebiedsspecifieke drempelwaardes. Naar aanleiding van een advies van de landsadvocaat wordt nog een deskundigenadvies gevraagd om antwoord te geven op de vraag wat een RKO betekent voor de mogelijkheden om in- en extern te salderen.

Verduurzamingsactiviteiten

Het kabinet wil met voorrang waarborgen dat verduurzamingsactiviteiten gericht op stikstofemissiereductie kunnen doorgaan. Inzet hiertoe bij de Europese Commissie wordt voortgezet. Dit voornemen sluit aan bij de Beleidsregel stikstofreductieprojecten die Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland op 4 november 2025 hebben vastgesteld.⁶

Aanpak PAS-melders en interimmers

Het kabinet geeft aan verantwoordelijk te zijn voor het legaliseren van PAS-melders. Hiertoe stelt het de opvolger van het legalisatieprogramma PAS-melders vast: het Programma Maatwerk PAS-melders. In een afzonderlijke Kamerbrief van dezelfde datum als de brief over het brede pakket wordt hier verder op ingegaan.⁷ Het initiële legalisatieprogramma PAS-melders liep in februari 2025 af. Door een wijziging van de Omgevingswet op 18 februari 2026 is de wettelijke termijn voor legalisatie verlengd met drie jaar. Op 17 april 2026 is het legalisatieprogramma in ontwerp gepubliceerd.

In het nieuwe legalisatieprogramma wordt naast het legaliseren van PAS-melders via extern salderen (met stikstofruimte van andere locaties) ook gekeken naar intern salderen (reductie binnen de eigen bedrijfsvoering), verplaatsing van de bedrijfsvoering of (gedeeltelijke) vrijwillige beëindiging. In het programma wordt gesteld dat op 1 maart 2028 per PAS-melder een oplossing in beeld moet zijn. In de periode tussen 1 maart 2028 en 31 december 2030 moet de oplossing worden gerealiseerd en vergund. Voor het programma wordt €350 miljoen vrijgemaakt. Daarnaast verkent het kabinet hoe interimmers in een legale situatie kunnen komen en hoe groot deze opgave is. Hiervoor is een verkenner aangewezen.

Financieel aspect

Voor de Aanpak PAS-Melders wordt €350 miljoen gereserveerd.

Tijdslijn

Eind oktober 2026 komt er een wetsvoorstel en programma met maatregelen om de op de KDW gebaseerde omgevingswaarden te vervangen door sectorale emissiereductiedoelen. De invoering van de rekenkundige ondergrens is voorzien voor het 4^e kwartaal van 2027.

⁶ <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR747209/>.

⁷

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2026Z14779&did=2026D33083

Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland

Het spreekt voor zich dat het op gang brengen van vergunningverlening goed is. Daarnaast is het van groot belang dat PAS-melders en interimers perspectief krijgen van het Rijk en dat gedwongen handhaving wordt voorkomen. Het is daarom in beginsel positief dat er een nieuw legalisatieprogramma is en dat er tegelijkertijd wordt gewerkt aan maatregelen die bijdragen aan het onderbouwen van additionaliteit. Tegelijkertijd zijn er nog vragen over de uitwerking van het programma. Zo moet nog meer inzicht komen in het volledige instrumentarium dat beschikbaar komt om oplossingen te bieden, welke ondersteuning PAS-melders krijgen en waar de vrijgemaakte middelen voor worden ingezet. Het Rijk is door IPO verzocht om op korte termijn een bestuurlijk overleg met de provincies te hebben om onder andere deze punten te bespreken en de wijze waarop provincies in de uitvoering van dit programma kunnen ondersteunen.

6. Strategisch grondbeleid, extensivering en natuurlijke stoppers

Algemene toelichting

De voorgenomen aanpak van het kabinet zet sterk in op extensivering van de landbouw rond Natura 2000-gebieden en kwetsbare watergebieden. Strategisch grondbeleid vormt daarbij een cruciaal uitvoeringsinstrument. Het kabinet kiest voor een combinatie van vrijwillige beëindiging, extensivering, verplaatsing, agrarisch natuurbeheer en actief grondbeleid. Voor de uitvoering wordt onder meer ingezet op de verwerving van voldoende (ruil)gronden via gerichte grondverwerving en de mogelijke inzet van de Nationale Grondbank (NGB) om kavelruil en herverkaveling mogelijk te maken.

Voor Zuid-Holland zijn met name het Groene Hart, de veenweidegebieden, Natura 2000-gebieden en de provinciale rol als gebiedsregisseur relevant. De provincie kan een sleutelrol krijgen bij grondmobiliteit, gebiedsprocessen, vergunningverlening en de inrichting van extensiveringsgebieden. Natuurlijke stoppers en bedrijven zonder opvolger kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het realiseren van gebiedsdoelen. Tegelijkertijd ontstaat een aanzienlijke uitvoeringsopgave voor de provincie op het gebied van grondbeleid, gebiedsregie en bestuurlijke afstemming.

Toelichting hoofdpunten per onderwerp

De plannen markeren een verschuiving naar een combinatie van emissiereductie, natuurherstel en gebiedsgerichte transitie. Het hoofddoel van de aanpak is het breed verminderen van de impact van drukfactoren die zijn verbonden aan de landbouw en grondgebruik en daarmee te komen tot systeemherstel per gebied. Extensivering wordt niet als vrijwillig beschouwd, maar als een structureel onderdeel van de toekomstige landbouwwontwikkeling in onder meer kwetsbare gebieden.

Strategisch grondbeleid

Grondmobiliteit wordt beschreven als bepalende succesfactor voor alle ontwikkelrichtingen van extensivering, bedrijfsverplaatsing tot beëindiging om uiteindelijk te komen tot natuurherstel. Daarom zet het kabinet in op een actief grondbeleid en een gebiedsgerichte aanpak, ondersteund door gebiedsgerichte grondstrategieën, gerichte grondverwerving en de mogelijke inzet van de Nationale Grondbank (NGB). Daarnaast worden diverse grondinstrumenten ingezet, waaronder een grondfaciliteit, afwaardering, vrijwillige kavelruil, wettelijke herverkaveling en pachtconstructies.

De aanpak richt zich onder meer op de verwerving van gronden in overgangszones en grondwaterbeschermingsgebieden. Door middel van pachtuitgifte, grondrukanalyses en een gerichte inzet van grondinstrumenten wil het kabinet de grondmobiliteit vergroten en de beschikbaarheid van gronden verbeteren. Hiermee moeten de ruimtelijke voorwaarden worden gecreëerd voor de realisatie van natuur-, water- en landbouwdoelen binnen gebiedsprocessen.

Extensivering

In en rond Natura 2000-gebieden en kwetsbare watergebieden zet het kabinet in op een transitie naar extensievere vormen van landgebruik. Deze aanpak sluit aan bij het zogenoemde trappetje van Remkes (innoveren, extensiveren, omschakelen, verplaatsen of beëindiging), waarbij wordt gestuurd op een toekomstbestendige en volwaardige extensieve landbouw. Ondernemers worden hierbij ondersteund via onder meer agrarisch natuurbeheer, transitieregelingen, stimulering van grondgebondenheid en de bevordering van biologische bedrijfsvoering. Hiermee beogen de maatregelen uit het pakket de belasting van natuur- en watersystemen te verminderen en tegelijkertijd het toekomstperspectief van agrarische ondernemers in deze gebieden te versterken.

Uit de stukken blijkt verder dat het kabinet afwaardering ziet als een belangrijk grondinstrument binnen de gebiedsgerichte aanpak. Afwaardering moet grondeigenaren financieel compenseren wanneer zij hun landbouwkundige gebruiksmogelijkheden permanent beperken ten behoeve van natuur-, water-, klimaat- of bodemdoelen. Het instrument wordt gekoppeld aan extensivering, grondmobiliteit en de actieve grondstrategie van provincies en het Rijk, en krijgt vorm via een nog uit te werken subsidieregeling voor afwaardering van landbouwgrond.

Natuurlijke stoppers

Het kabinet reserveert €2,75 miljard voor vrijwillige beëindigingsregelingen en ziet natuurlijke stoppers in gebiedsprocessen als onderdeel van de transitie van het landelijk gebied. Stoppende agrarische ondernemers krijgen daarbij de mogelijkheid hun gronden aan te bieden aan bijvoorbeeld provincies of de Nationale Grondbank, zodat deze strategisch kunnen worden ingezet voor gebiedsopgaven. Vrijwillige beëindiging en natuurlijk verloop kunnen daarmee een belangrijke bijdrage leveren aan de grondmobiliteit binnen gebiedsprocessen. Hierdoor ontstaan kansen voor extensivering, bedrijfsverplaatsing en herverkaveling, wat de realisatie van natuur-, water- en landbouwdoelen kan ondersteunen

Financieel aspect

Het kabinet reserveert landelijk onder meer €9 miljard voor gebiedsgerichte aanpak en zonering. Hiervan is €8,258 miljard beschikbaar voor zonering, waaronder compensatie van grondwaardeveranderingen, ondersteuning van extensivering, biologische landbouw en natuurherstelmaatregelen. Verder komt er €2,75 miljard voor vrijwillige beëindiging, €100 miljoen voor het versterken van uitvoeringskracht en €142 miljoen voor een grondfaciliteit ten behoeve van extensivering en verplaatsing.

Tijdslijn

Het kabinet werkt de gebiedsgerichte aanpak de komende jaren stapsgewijs uit. Eind 2026 vindt de definitieve selectie van gebieden plaats en worden de instrumenten en ondersteuningsmaatregelen nader uitgewerkt. In 2027 worden de instructieregels vastgesteld en wordt de zoneringsaanpak formeel verankerd. De provincie krijgt vervolgens tot uiterlijk 1 januari 2028 de ruimte om gebiedseigen alternatieven uit te werken, mits deze een vergelijkbaar doelbereik en dezelfde mate van borging realiseren (zie ook hoofdstuk 3).

De uitvoering van gebiedsprocessen, grondmobiliteit en extensivering loopt daarna door. In 2030 vindt een eerste toetsing van de landbouwdoelen plaats, waarna richting 2035 wordt toegewerkt naar de realisatie van de extensiverings-, natuurherstel- en emissiereductiedoelen die onderdeel zijn van het maatregelenpakket.

Figuur 1: Tijdlijn zoneringsaanpak t/m 2035

Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland

De provincie krijgt naar verwachting een belangrijke rol bij grondmobiliteit, herverkaveling, gebiedsprocessen en de integratie van natuur-, water- en landbouwdoelen. Het Groene Hart wordt daarbij expliciet aangemerkt als prioritair gebied. Ook veenweidegebieden en de randen van Natura 2000-gebieden binnen Zuid-Holland kunnen te maken krijgen met aanvullende maatregelen.

Het maatregelenpakket maakt strategisch grondbeleid tot een belangrijke randvoorwaarde voor het realiseren van extensivering, natuurherstel en waterdoelen. Dit biedt kansen om bestaande gebiedsopgaven integraal aan te pakken, maar vraagt ook om een actieve provinciale regierol. Een gebiedsgerichte grondstrategie, gericht op de verwerving van (ruil)gronden en de strategische inzet van grondinstrumenten, is daarbij essentieel om grondmobiliteit effectief te benutten binnen gebiedsprocessen. Dit sluit aan bij de ingeslagen koers die we met SANE hebben ingezet.

De beoogde verhoging van de grondmobiliteit zal naar verwachting leiden tot extra druk op de grondmarkt en mogelijk verder stijgende grondprijzen. Tegelijkertijd biedt het maatregelenpakket perspectief voor natuurlijke stoppers. Met passende (rijks)regelingen kunnen zij een waardevolle bijdrage leveren aan gebiedsprocessen. Ook dit sluit aan bij de plannen die we met SANE aan het doorontwikkelen zijn.

Voor de uitvoeringskracht is het van belang rekening te houden met een (landelijke) toenemende vraag naar grondzakendeskundigen. Tijdige versterking van capaciteit en expertise is noodzakelijk om deze opgaven effectief te kunnen ondersteunen.

7. Gebiedsprocessen en uitvoeringskracht

Algemene toelichting

Het Rijk legt ten aanzien van gebiedsprocessen en uitvoeringskracht nadruk op een aantal zaken. Het maatregelpakket leidt alleen tot gewenste resultaat en ruimte in vergunningverlening als de maatregelen ook daadwerkelijk kunnen worden uitgevoerd. Het geeft aan dat we samen als één overheid moeten werken aan de opgaven. De provincie vervult hierbij de rol van gebiedsregisseur en (mede-)uitvoerder van (delen van) het Maatregelpakket. Het kabinet ziet gebiedsprocessen als essentieel onderdeel van de zoneringsaanpak en de aanpak voor kwetsbare watergebieden voor hydrologisch systeemherstel. Daarnaast geeft het Rijk aan dat uitvoeringskracht versterkt moet worden, onder andere via het starten van gezamenlijke uitvoeringsorganisaties tussen Rijk en Regio in een aantal prioritaire gebieden.

Toelichting hoofdpunten per onderwerp

- Het Rijk kijkt naar de provincie om mee te werken aan de uitvoering van het Maatregelenpakket. De provincie krijgt (beperkte) afwegingsruimte binnen kaders die het Rijk meegeeft.
- De gebiedsprocessen zijn essentieel onderdeel van het uitwerken van de zonering en de aanpak voor kwetsbare watergebieden.
- De aanpak zal in veel regio's een gebiedspuzzel opleveren. Het Rijk verwijst naar de wettelijke taak van de provincies onder de Omgevingswet voor gebiedsgerichte coördinatie. De provincie zal in de meeste situaties als gebiedsregisseur moeten optreden om die gebiedspuzzel te leggen.
- Om gebiedsspecifieke inzet tot uitvoering te brengen is het nodig om de uitvoeringskracht te versterken.
- Het Rijk wil met prioriteit aan de slag met de uitvoering. Het Rijk wil hier regie op voeren in vijf prioritaire gebieden en twee economische clusters (Veluwe, Peel, Noordwest-Overijssel, Hart van het Noorden en Groene Hart, en Brainportregio en Rotterdamse Haven). Uiterlijk eind 2026 worden er voor deze gebieden adaptieve en interbestuurlijke samenwerkingsovereenkomsten en uitvoeringsplannen opgesteld.
- In prioritaire gebieden werken overheden mee aan de uitvoering en levert het Rijk samen met de Rijksuitvoeringsorganisaties extra capaciteit.
- In juni 2026 is de Uitvoeringsaanpak landelijk gebied door decentrale overheden gepresenteerd. Het Rijk gaat hierover het gesprek aan met medeoverheden.

Financieel aspect

- Het kabinet heeft incidenteel €100 miljoen gereserveerd in 2026-2035 voor het versterken van uitvoeringskracht in het kader van de gebiedsgerichte aanpak. Dit is onderdeel van de €9 miljard die is gereserveerd voor de gebiedsgerichte aanpak/zonering.
- Het budget voor maatregelen voorziet ook in uitvoeringskosten. Voor welke specifieke maatregelen dit is, is niet gespecificeerd.

Tijdlijn

De belangrijkste vervolgstappen uit het Maatregelpakket zijn:

- Eind 2026: adaptieve, interbestuurlijke samenwerkingsovereenkomsten en uitvoeringsplannen opgesteld voor Groene Hart en Rotterdamse Haven.
- 2026-2027: Vormgeven samenwerking en uitwerken zonering en aanpak kwetsbare watergebieden via gebiedsprocessen.

Mogelijke impact in de provincie Zuid-Holland

Het verbinden van het uitwerken van de zoneringsaanpak en de aanpak van kwetsbare watergebieden aan de gebiedsprocessen geeft meer kader en richting mee aan de gebiedsprocessen dan met de bottom-up aanpak in de afgelopen jaren is gedaan. Dit past bij de Vervolgaanpak gebiedsprocessen ZH-PLG die na de zomer 2026 voorligt in PS.

De mijlpaal om eind 2026 een interbestuurlijke samenwerkingsovereenkomst en uitvoeringsplan te hebben opgesteld voor de prioritaire gebieden is zeer ambitieus, vooral voor het Groene Hart. Voor het Groene Hart kan inspiratie worden gehaald uit het werken met gebiedsarrangementen (uit de Uitvoeringsaanpak), zoals bij de Veluwe.

Om uitvoering te geven aan het maatregelpakket is extra uitvoeringskracht van de provincie nodig. Dit kan deels door de krachten te bundelen met medeoverheden en andere organisaties in de regio, zoals voor het Groene Hart en de Rotterdamse Haven. Deels is een extra impuls nodig om realisatievermogen van de provincie te vergroten.

8. Inzet provincie Zuid-Holland

Naar aanleiding van de gepubliceerde stukken heeft de provincie Zuid-Holland verschillende aandachtspunten opgesteld die van belang zijn bij de verdere uitwerking van de stikstofplannen. Deze zijn gedeeld met de Tweede Kamer, ter voorbereiding op het plenaire debat over de kabinetsplannen op 1 juli 2026. Zoals hieronder te lezen is, zijn de punten van de provincie Zuid-Holland goed naar voren gekomen tijdens het debat. Zo was er veel aandacht voor de positie van extensieve boeren, de opties voor provinciaal maatwerk rondom zonering en de bredere inzet op drukfactoren.

Aandachtspunten en communicatie

De provincie Zuid-Holland heeft specifiek aandacht gevraagd voor de volgende onderwerpen:

- Emissiereductie ammoniak: wij hebben zorgen over de voorgestelde aanpak op basis van fosfaatrechten. In de verdere uitwerking zou de provincie Zuid-Holland graag ruimte zien voor een hectaregerichte benadering (zoals door de provincie Zuid-Holland voorgesteld in SANE) die extensivering wel belooft.
- Stikstofzonering: de provincie Zuid-Holland vraagt hierbij om ruimte voor provinciaal maatwerk en ruimte voor regionale gebiedsprocessen.
- Waterkwaliteit en waterkwantiteit: hydrologie is in bepaalde gebieden een bekende drukfactor. Voor de hydrologische systeemanalyses zijn echter wel realistische termijnen en voldoende middelen benodigd. Daarnaast vragen wij om duidelijkheid over de breedte van de landbouwsector (glas-, tuin- en akkerbouw).
- Drukfactoren: de provincie zou graag zien dat er een brede(re) aanpak van drukfactoren binnen de voorgestelde maatregelen mogelijk wordt gemaakt (denk bijvoorbeeld aan winddynamiek).
- Uitvoeringskracht: voor de uitvoering van het totaalpakket benadrukt de provincie het belang van een realistisch tijdpad en het kunnen vergroten van de uitvoeringskracht.
- Scheiding NO_x en NH₃: wij vragen het Rijk om te erkennen dat er kansen zijn om vergunningverlening te versnellen wanneer er oog is voor het verschil tussen NO_x en NH₃ en hier samen met de provincies onderzoek naar te doen.
- Rekenkundige ondergrens: in de inbreng spreken wij onze waardering uit voor het voornemen van het kabinet om de rekenkundige ondergrens te verhogen (uiterlijk in Q4 2027). Dit is een punt waar de provincie Zuid-Holland, samen met de andere provincies, al langer aandacht voor vraagt.

De provincie Zuid-Holland heeft via een [nieuwsbericht](#) gereageerd op het gepresenteerde pakket. Onze aandachtspunten vormden de basis voor dit bericht. Daarnaast is er vanuit het Interprovinciaal Overleg een [communicatieboodschap](#) afgestemd met de provincies. Op basis van de communicatieboodschap is er ook vanuit het IPO een (kort) document met aandachtspunten richting de Tweede Kamerfracties verzonden. De belangrijkste punten vanuit het IPO: voldoende structurele middelen voor natuurherstel, snelle invoering van de Rekenkundige Ondergrens (RKO), perspectief voor de landbouw en maatwerk in gebieden.

Algemene samenvatting debat

Op 1 juli jl. heeft het plenaire debat over de samenhangende aanpak landbouw, natuur en stikstof plaatsgevonden. Namens het kabinet waren minister Van Essen (LVVN) en staatssecretaris Erkens (LVVN) aanwezig. Het debat stond vooral in het teken van de vraag of de voorgestelde maatregelen effectief, proportioneel en juridisch houdbaar zijn, en welke gevolgen zij hebben voor de landbouwsector.

In het debat was een breed gedragen besef dat de huidige stikstofsituatie de vergunningverlening belemmert en dat dit vraagt om een oplossing. Toch was de Kamer sterk verdeeld over de noodzaak, omvang en proportionaliteit van de voorgestelde maatregelen. Meerdere fracties hadden kritiek op de omvang en onderbouwing van de voorgestelde bufferzones rond Natura 2000-gebieden. Er werd gepleit voor het mogelijk maken van gebiedsgericht maatwerk in plaats van generiek landelijk beleid. Ook was er aandacht voor het verdienvermogen van, met name extensieve, boerenbedrijven. De voorgestelde aanpak voor emissiereductie van ammoniak op basis van fosfaatrechten zou volgens verschillende fracties resulteren in kostbare investeringen in technische innovaties zonder duidelijkheid te bieden. De door Zuid-Holland voorgestelde hectaregerichte benadering (i.p.v. werken op basis van fosfaatrechten) werd verschillende keren als alternatief aangehaald. Duidelijkheid zou er ook moeten komen voor de PAS-melders en interimmers. Daarnaast werd er gewezen op de benodigde bredere aanpak van drukfactoren, zo zijn waterkwaliteit/hydrologie en winddynamiek aangehaald in het debat. Tot slot werd ook de rol van de provincies bij de uitwerking van de maatregelen, maatwerk rond zonering en vergunningverlening benoemd. Veel bijdragen sloten daarmee aan op de aandachtspunten van de provincie Zuid-Holland.

In het debat gaf minister Van Essen aan voorlopig vast te houden aan de 1000 meter zonering bij 15 gebieden, maar met de provincies deze beleidsvoornemens verder uit te gaan werken. Daarbij wil de minister ruimte bieden voor gebiedseigen oplossingen als omwisselbesluit. In de zones wordt ingezet op verdere extensivering, waarbij 9 miljard euro beschikbaar is voor ondersteuning (op het gebied van extensief boeren, omschakelen, innoveren of beëindigen). Over het andere grote punt in het debat, emissienormen op basis van fosfaatrechten versus de hectaregerichte benadering, gaf de minister aan dat werken op basis van fosfaatrechten een relatief neutrale indicator biedt. De minister erkende daarbij wel dat dit een probleem kan zijn voor de extensieve boerenbedrijven en gaf aan koplopers juist te willen stimuleren. Er wordt gekeken naar het eventueel aanpassen van de emissienorm voor extensieve bedrijven of het extra steun bieden aan deze boeren. Volgens de minister moeten de extensieve boeren beloond worden i.p.v. hier uiteindelijk last van krijgen (toezegging, wordt voor 1 oktober richting de Kamer verzonden).

Vervolgproces

Met de presentatie van dit nieuwe stikstofpakket is een volgende fase aangebroken in de besluitvorming rond stikstof, landbouw, natuur en vergunningverlening. Naast de brieven en gesprekken die wij verwachten in het kader van provinciaal maatwerk bij zonering en het stimuleren van extensieve boeren, zullen er vanaf dit najaar ook diverse wetsvoorstellen en Kamerdebatten aangaande het pakket zijn. Voor deze vervolgstappen zullen wij de belangen, inzichten en praktijkervaringen uit de provincie Zuid-Holland actief onder de aandacht blijven brengen bij de Tweede Kamerleden. Hiermee blijft de provincie zich inzetten voor een uitvoerbare aanpak, die recht doet aan de specifieke situaties in Zuid-Holland en waarmee de vergunningverlening weer op gang kan worden gebracht.